

Рік XI.

Р. 1902 кн. VI.

Т. I.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

видаються у Львові щодня дві кісаці під редакцією
МІХАЕЛА ХРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, VI B.

B. L.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

—•— Вийшло 30/XII с. с. 1902⁷⁸—

цінними для пізнання тодішніх відносин, і пізнійше дописував до часописей, але сі пізнійші дописи, анонімні або криптонімами підписані, не легко вибрати. Предметом його особливих інтересів, ще з університетських часів, була економіка: він працював над системою політичної економії, в котру вносив свої власні практичні спостереження. Оброблення її одначе, з вище показаних причин, ішло дуже поволі. Першу частину свого економічного трактату видрукував він в I—II т. наших Записок (1891—2) п. н.: Студії над основами розкладу багатства. Дальшу частину, призначену для Записок, він обробляв до смерти, і як зачуваємо, під час свого остатнього побуту в Криму зимою 1901—2 р. значно посунув наперед. Але чи довів її до повного викінчення, не знаємо.

М. Грушевський.

До некрольогу Остапа Терлецького.

Д. М. Павлик звернув нашу увагу на те, що слова некрольога О. Терлецького (Записки т. XLVIII, Miscell. с. 13), де говорить ся про відносини небіжчика до Драгоманова, можуть бути толковані так, мов би вплив Драгоманова звів Терлецького на дорогу революційної діяльності та відвів від чисто наукової роботи його, а може й ще декого. Щоб усунути таке евентуальне толковання слів пок. Терлецького, наведених у мене, д. Павлик подає деякі виймки з кореспонденції Драгоманова та де що з спогадів, — містимо їх охоче в надії, що вони послужать до вияснення мало звісних відносин Терлецького до Драгоманова (див. вище статю дра Франка про Терлецького).

Д. Павлик підносить, що Драгоманов не був прихильником „гострої суспільної діяльності“, та дуже критично ставив ся до тодішнього російського революціонізму і не годив ся з його способом писати популярні революційні брошюри, яких перекладом та видаваннем займав ся Терлецький. Спеціально брошюра „Правдиве слово хлібороба“, за яку арештований був Терлецький, не подобала ся Драгоманову (факт, використаний і дром Франком в його статі), і він радив бодай пропустити місця, що могли стягнути конфіскату, та Терлецький не згодив ся, покликаючи ся на накази компанії, що давала друкувати йому віденські брошюри з 1875 р. „Драгоманов не мав із тою компанією нічого спільного“, та й взагалі, каже д. Павлик, „можна-б написати цілу статю виключно про антибунтарський, антилігі-

лістичний вплив Драгоманова на нас і то власне в користь науки та ширшого розуміння народньої діяльності і народнього поступу“.

Що Драгоманов не відводив Терлецького від наукової роботи, каже д. П., може посвідчити нпр. той факт, що Драгоманов пропонував Терлецькому, — ще тоді, як остатній був леґальним — спосібити ся до катедри русько-української літератури чи якої иньшої катедри в черновецькім університеті, — але Терлецький відповів йому (21/Ш 1875 р.) таке: „Черновецький університет буде зовсім майже німецький. Чи буде катедра руської літератури, еще не знати, райхсрат тільки попер внесеє посла Озаркевича, щоби міністер постарав ся о катедру. Чи він постарася, то друга річ. Я до Черновець ні за що в світі не піду, я зовсім не здав ся на німецького Cultur-Träger-a“.

„В листах Терлецького до Драгоманова є жалі, але на себе, на Росіян, на незручних посередників. Що-ж до Драгоманова, то Терлецький заявляє тут рішучо і нераз, що його ні в чому не винує тай не може за що небудь жалувати ся на него. А як Терлецький і його віденські товариші дивили ся на Драгоманова, се виходить із листа Терлецького до Драгоманова в 26/V 1877: „Це буде зовсім щира правда — писав Терлецький зачувши про слабість Драгоманова, — коли скажемо, шчо діло громадське без Вас пропало-б тепер і шчо усі люде, котрим дорога громадська справа, повинні подьакувати Вам, шчо Ви впровадили діло в життя, дали јему теперішній керунок, і шчо помимо усіх перешкод воно іде добре на перед. Спеціјально ми Галичане в усєму обовјазані Вам. Коли јесть між нами шчо здорового і доброго, коли јесть між нами надіја на те, шчо і в Галичині молодіж зрозуміє себе саму, своје положенње в народі і свої обовјазки дља него, то за се усе мусимо подьакувати Вам, Вашому впливови на нас, Вашіј енертіјі і безкористній роботі!“ Про себе спеціјально писав Терлецький Драгоманову 3/XI 1876: „јак би не Ваш чесніј громадськїј приклад і Ваша невсипуща робота, котра і мене, гнилу колоду, силоміць пхаје до праці, то јаб давно плюнув на усє, так јак јем уже плюнув на себе“. Про те, що Драгоманов учитель Терлецького і представитель нової Руси-України, заявив Терлецький у найтяжшу для себе годину — на розправі нашій 1878 р.“

До сих поданих д. Павликом відомостей мушу іще додати, що особистих жалів на Драгоманова я також не чув від д. Терлецького (і мої слова в некрольогу не повинні бути так толковані). Те що я (і не тільки я) чув від Терлецького нераз в розмовах, коли він висловляв свій жаль, що не може брати діяльнішої участі в нинішній науковій роботі, — звучало більше менше так: „Був би й я ученим, давав би що року по науковій роботі; та Драгоманову хотіло ся зробити з мене політика, а який з мене політик?...“ Скільки тут дійсно належить Драгоманову, а скільки взагалі тій потоці поступових і революційних змагань, яка так сильно — як бачимо з начерка дра Франка — захопила була Терлецького в 70-х рр., і в якій Драгоманов був лише одним із многих складників, — се могли-б виказати хиба детальніші студії їх відносин. Я хотів зберегти лише малий причинок з ретроспективних поглядів Терлецького на своє жите, і певне сі відзиви Терлецького не уймають нічого характеру чи діяльності Драгоманова, для якої, як се ще раз зазначу, мав покійник до кінця найбільше поважанне.

М. Грушевський.
